

## KIK IS ŐK EGYMÁSNAK?

*Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis*

A címe sokáig távol tartott a kötetől, és aztán a verseket elolvasva sem tudtam megbarátkozni vele, mert annál, amit ez a langymeleg, ötletlen, kicsit közhelyes szókapcsolat sugall, Fekete Vince ma már sokkal vagányabb, eredetibb, bevállalósabb költő. Aki egykét „bassza meg”-gel, „bebasznak”-kal, „kibaszott”-tal és elég sok „szex”-szel fűszerezi a szövegeit, az ezzel a címmel inkább csak benne ragadt egy korábbi, túlságosan is poétikus, pátoszos, kicsit öntetszelgő pózba, épp abba, amit ezzel a kötettel nyelviileg, tematikailag, sőt a beszédpozíció kiválasztásával is maga mögött hagy. De mivel tudjuk, a kötet-címet és a borítót legtöbbször a kiadó szerkesztői és marketingesei alakítják, kár ezekért számonkérni a szerzőt, és még nagyobb hiba ezekért dicsérni, pláne ezekből kiindulva értelmezni a verseket, ahogy ez olyan sokszor megtörtént már a magyar kritikában.

Mert ha van is gyönyörűség ebben a költészetben (nincs), az biztosan nem a világnagy konstrukciókkal áll kapcsolatban, egyáltalán nem a „mindenséghez” méri magát, ahogy az *Élet és Irodalomban* (2024/47.) Klajkó Dániel képzei, hanem a kicsi, hétköznapi örömhöz, például egy, a nagyszülők kertjében lehulló érett körtéhez, egy csillagfényes, giccsközeli nyári éjszakához, sok másik, szállodai szobákban töltött éjszakához, az erdőhöz, a tájhoz, a nagyon is személyes, egy konkrét helyen, egy konkrét időpontban és egy konkrét partnerrel átélt szexualitás élményeihez. Ahogy az apokalipszis szó is inkább idegen ettől a kötetől, inkább parodisztikusan értendő, mint szervesen, inkább a Petri György-féle személyes világvége értelmében („Kicsit még élek / aztán meghalok” – *Sláger*), és nem, mondjuk, a Pilinszky János-i univerzális összeomlásában („Szemközt a pusztulással / egy ember” – *Apokrif*). Fekete Vince a halálfélelem és -elfogadás jelentős költője, de a halál elsősorban a saját halált jelenti, az elmúlás, a pusztulás pedig a saját, egykor volt környezet erodálódását. A szülőföld, a szülőfalu, a nagymama háza, a jól ismert kisváros közösségének széthullása, egy szerelem megmagyarázhatatlan kihűlése, a legendás vagy legendásnak képzelt székely öntudat felhígulása ugyanis messze nem azonos az egész emberiség és az emberi kultúra totális pusztulásával. Fekete ez utóbbiról nem beszél, se érdeklődése, se eszközkészlete nem látszik ehhez ebben a kötetben – de még a hite sem: nem gondolnám, hogy az ezekben a versekben megszólalók bármelyike is azt hinné, hogy az imént sorolt veszteségeik kapcsán a világ egészének elvesztésétől kellene félnünk. Az egész kötet, mondhatni, háttal áll ennek a problémának, merthogy a mindennapi életből kikopó rutinok, az apró mozzanatok és motívumok elfelejtése, és mindezekből is elsősorban a személyes tárgyak és a személyes terek, mozzanatok, kapcsolatok elvesztése érdekli.



Magvető Kiadó  
Budapest, 2024  
216 oldal, 5499 Ft

Legjobban talán a személyes kapcsolatoké. Barátok, rokonok, szerelmek, szeretők, itt ott a kollégák eltávolodása, halála. A legfontosabb kérdése a „kik is ők egymásnak?” (*Északi fény*, 69.), és ebbe az itt sorolt relációk tagjait mind-mind beleérti, a válaszokban pedig rendkívül érzékenyen, a részletekre is figyelve, ugyanakkor nyíltan, a tabukat is érintve, általában elégikusan, szomorkásan, de nemegyszer ironikusan, sőt viccesen reagál. Az egész kötet ereje épp abban áll, hogy Fekete Vincének van néhány izgalmas témája, vannak valódi, csontig hatoló, személyesen átélt és átélhető problémái, és van ezekből annyi, és olyan mélységben feltárva, hogy az itt közölt száz két vers mindegyike feszültséggel telik meg. Nincsenek alibi körök, nincs túlhabzás, van viszont szembenézés a fájdalmas, a titkolni való, de még a szégyenletes cselekedetekkel, vágyakkal, emlékekkel is. Érdemes ezeket a kapcsolatokat egyenként is megnézni, előre bocsátva, hogy kiemelkedően jól szerkesztett kötetéről van szó, ahol az egyes tematikus szálakhoz és beszédmódokhoz tartozó versek egy talán matematikai rend szerint elszórva, de mindenképpen átgondoltan elkeverve követik egymást. Mondom ezt úgy, hogy általában nem hiszek a kötet szerkezetének fontosságában, sokkal inkább az egyes, különálló versek erejében – mert vallom, hogy a költészet nem csapatsport, de abban az értelemben sem, hogy a versek egy-egy csoporttá állnának össze és úgy hatnának. Az irodalomtörténet inkább arra tanít, hogy végül csak a különálló versek maradnak, a *Tiszta szívvel*, az *Eszmélet*, a *Hajnali részegség*, az *Egy nap élet*, a *Vak Remény*, vagyis egy-egy költő egy-néhány költeménye, az eredeti köthetők a klasszikusoknak kijáró „összes versekben” pedig amúgy is végérvényesen elmosódnak. Fekete Vince viszont olyan gyűjteményt rakott össze az elmúlt két-három évben született verseiből, ami a nagyon-nagyon ritka kivételnek számít, és a kifejezetten egy hangra épülő kötetektől eltekintve, mint amilyen Oravecz Imre 1972. szeptembere vagy legutóbb Kemény István *Lovag Dulcineája*, nem is tudnék hasonlót mondani.

Hogy a sor végén kezdjem: van a kötetben egy 'szervosztok, székelyek'-vonal, amely ugyan néha bele-belefut romantikus képekbe, édeskés nosztalgiába, túlságosan ismerős szókapcsolatokba, sőt mondatokba is, de alapvetően ironikusan viszonyul ehhez a sajátjának érzett népcsoporthoz. Már-már székely vicceket mesél, például a *Platán* című vers első két sorában: „Kezdetben vala az ige, de igazából / előtte már megvolt maga a székel” (26.), az *Erdéj* végén: „meg akartak minket aszimilálni, de nem tuktak” (93.), a kötelező pálinkázások emlegetésekor vagy az ugyancsak kötelező medvés történettel a *Szellem* című versben, ahol a „magyarból”, honnan máshonnan kapott „medveszprével” próbálják elkergetni az állatot, de a szél visszafújja a gázt, és az egész család könnyezve röhög a bénázáson (194.).

És ez az utóbbi gondolat különösen érdekes az ebbe a csoportba tartozó verseknél, hiszen a magyarországi és az erdélyi magyart állítja szembe, róluk kérdezi, hogy kik is ők egymásnak. A Magyarországról jövő tudás mintha felsőbbrendűnek mutatná magát, de látványos kudarcot vall, egyszerűen nem működik ebben a nagyon hasonló, mégis nagyon más közegben. Több más idevágó vers közül az *Akcentust* emelném még ki, mely már címével is az ismerősségre, de a mégis másságra hívja fel a figyelmet. Talán az egész erdélyiségnek ez a szó, az akcentus a legjellemzőbb szava ebben a kötetben – valami olyan, nemcsak a nyelvben, a kiejtésben, hanem a viselkedésformákban, a gondolkodásban, az öltözködésben és nyilván a költészetben is meglévő másság tehát, amelyet sokáig sokan leküzdödni, de legalább elfedni igyekeztek, esetleg szégyelltek, de amely Fekete Vince verseiben a legfontosabb és a leginkább megőrzendő értéként tételeződik. Külön érdekes, hogy ez utóbbi versben már-már kizsákmányolónak látszik a magyarországi, „távrolról jövő” turista (75.), aki zöldtet és hegyet látni megy Erdélybe, az egzotikumot keresi, fényképezi, videózza – és alkalmanként gyereket csinál az őt etető-itató, nagy szeretettel vendégül látó lánynak vagy asszonynak.

Ugyanakkor állandóan hangsúlyozódik, hogy mindez inkább csak volt, mint van, a jövőről pedig alig-alig esik szó. Becsülendő a versek igyekvő hűsége a tájhoz, a népcso-

porthoz, tiszteletre méltó a közösség erejének, múltjának, hagyományainak kritikátlan szeretete, de jelen van az aggodalom, sőt a diagnózis is arról, hogy az elmondottak inkább az emlékek, a gyerekkor és a fiatal felnőttkor világához tartoznak. Sokan elmentek erről a tájról, még a helyi magyarságért és a magyar intézményekért aggódók is, mert Magyarország jobb, kényelmesebb megélhetéssel kecsegtetett. Az egykori szülőfalu lakóiból az ünnepekre távolról hazalátogatók lesznek, és a versekben emlegetett hűségéről, az aggodalomról, az elárulásról ennél finomabb iróniával nem is igen lehetne beszélni. Miféle hűség ez? Miféle árulás? Ez egy igazán kényes, politikailag is terhelt téma, nem csodálom, hogy sokan gyanakodva közelítenek hozzá, óvatosan beszélnek róla, de Feketének, úgy érzem, sikerült megtalálnia egy gyökereiben Kányádi Sándorhoz és Kovács András Ferrenchez kötődő, mégis nagyon egyedi, kifejezetten árnyalt, rétegzett nyelvet mindehhez.

És ha emlékek és gyermekkor: a versek egy újabb jelentős része a ködössé, meseszerűvé, a valóságot a képzelettel kiszínező múltról szól. Az idén hatvanéves alanyi költő nagyon egyszerű mondatokkal képes nagyon egyszerű, szokványos életképeket vagy hangulatokat felidézni a Ceausescu-kor szürreális, a kis közösségben mégis otthonos, családi-as, bár szegényes mindennapjaiból. „Olyan szépen sütött a nap” – írja például az *Ájterben* (78.), és ettől valahogy szétárad az ötvensoros versben a nyugalom, a napsütés, a gyerekként átélt családi boldogság szépsége. Még nem volt jelen a halál gondolata, de az elköltözésé, a többre vágyásé sem. Viszont ebbe az idillbe bele-belerondít a felnőttkori emlékek kritikusabb, az egykori öregek gesztusait már értő reflexiója. Az *O.* című versben például az apához és a nagymamához érkezik egy tiszta szívű, őszinte örömmel közeledő kisfiú, de a fogadtatás távolságtartó: „azt hitte / hogy örülnek neki, hogy látják, hogy itt van, velük / van” (25.). Utólag érti meg, ki is volt ő nekik. Nem a rajongással szeretett fiú, akinek hitte magát, hanem alkalmasint teher, fáradság, feladat, és ezzel azt is megérti, hogy sehol sincs előírva, hogy a szülőnek, vagy pláne a nagyszülőnek szeretnie kell a gyereket, az unokáját, és amit természetesnek gondolnánk, annak az ellentéte is igazán gyakran megtörténik.

Az *Ozsdola* ennek a tapasztalatnak allegorikus, de annál megrázóbb újrafogalmazása. A kipárnázott gyerekkor és a párnában megbúvó fenyegetések, sőt veszélyek megfeleltethetők a látszólag védelmező családnak, illetve az épp ebből a családból jövő, sokszor csupán a nemtörődomségből fakadó kockázatoknak. Az itt felidézett traumatikus emlék az ágyhoz, az éjszakához, az alváshoz kötődik, amikor is a nyaraló ritkán használt szobájában egyedül hagyott gyerek a párnájában felfedezi az újszülött rágcsálókat, az éjszaka folyamán, a sötétben: „egész éjjel egész éjszaka a / feje kopasz rózsaszín peléken / fekdűt” (43.). A „feje kopasz rózsaszín pele” akár egy meredő pénzsre is utalhat, és ezt az asszociációs irányt csak tovább erősíti, hogy a párnán egy nagy folt keletkezik, merthogy a rózsaszín állatokból „folyt ki / az a valami lé vér genny vagy mi”. Lehet ez gyerekkori magömlés, lehet akár szexuális bántalmazás, lehet csak egy rémálom is. De utóbbi esetben egy olyan valóságosnak ható álmom, mely aztán a jóval későbbi álmokban is visszatér, végleg bevésve a képeket a fejben. És aztán sok más versben is gyakori költői eszköz az álmok felidézése, leírása. A *The Exchange* is egy ilyen vers, gyerekkorról, fuldoklásról, „elárult és elárultatott” gyerekkorról (73.), egy olyan Erdélyről, annak ikonikus helyszínéről, a Szent Anna-tóról, amely látszólag idilli, tündéerkertszerű, kritikálhatatlan, örök szeretetre méltó, de a valóságban kiheverhetetlen pofonokat, csalódásokat, és ki tudja, pontosan milyen titkokat rejt. Titkokat, melyek elől menekülni kell, legalább Budapestig.

De az eltávolodás eszköze a versbeli én gyakori hiánya, az önmegszólítás vagy a harmadik személyű történetmesélés is. Utóbbi versekben érezhető leginkább, hogy egy nagyon erős, stabil, határozott, de talán a zavarát leplező én beszél. A vers szubjektuma a szövegtől ily módon ugyanis valamelyest elkülönül, sőt azt uralni igyekszik, de érintettségére újra és újra szemet szúr. Hiába próbál frivol játékosággal is újabb távolságot teremteni, a meditatív bensőségesség, például az emlékek részletgazdagsága, az érzelmek fel-

színre kerülése megmutatja, hogy egy, a formával rendkívül magabiztosan és invenciózusan bánó, a formán belül a szabadvers intonációját kreatívan hajlító költőről van szó. A kötet szerkesztését dicsértem fentebb, de tulajdonképpen majd minden vers felépítését is dicsérni lehetne, pedig gyakran két-három oldalas félhosszú verseket olvasunk. Fekete Vince nemcsak témát talál, de arról költőien, élesen, tabudöntőgetően, mégsem provokatíván tud beszélni, és mindehhez megvan a mesterségbeli tudása, műveltsége, jó ízlése is. A kortárs magyar költészet jelentős, egyre inkább meghatározó szereplőjévé vált.

És végül hadd beszéljek a versek egy ugyancsak fontos, és mindezeket a költői eszközöket koncentráltan használó csoportjáról, a szerelmes versekről. Ezek valójában egy szeretői viszony érzelmi hullámzását, izgalmát, szexuális telítettségét, illúzióit és hazugságait viszik színre. Ez sem gyakori téma, annyira biztos nem gyakori, mint amilyen hétköznapiak az efféle titkos kapcsolatok. Fekete több nézőpontból is rápillant erre a történetre, és érzékenyen mutatja meg a szerelem kiteljesedését, a kétségeknek, a mélységeknek és aztán a szakításnak a stációit, az efféle kapcsolatok buktatóit. Az *Ideiglenes* verscím újra nagyon találó, és bár nem különösebben összetett, mégis a kulcsszavát adja és emeli ki a tárgyalt verseknek. Mindig minden alkalmi és ideiglenes ebben a kapcsolatban, itt konkrétan az otthon az, ami praktikusán egy pár óra kivett szoba, ahol a szerelmesek „egy csodálatos éjszaka” elé néztek (48.). A minden veszélyérzetet elsöprő vágy, amelyben egyszerre van jelen a szexuális vonzalom és a szeretetehség, szinte berántja a párt, előbb csak a kapualjába, aztán az olcsó szállodai szobákba, aztán egy-egy hazugságokkal és konspirációval körülvett közös hétvégébe, ahol az újdonság, a tilosban járás izgalma és a sors kihívásának bizsergető érzése együtt teszi a versbeli éjszakát csodálatossá. A *Fesztelen* című vers aztán már a kínokról is beszél, arról, hogy minden lopott óra vagy akár nap után vissza kell menniük a „Másik Életbe” (94.), ahol kínzó kérdések és fájdalmas válaszok várják őket. A kötetben szépen végigkövethető ez a történet, a csalódásig, a sírásig, a veszteségérzés elhatalmasodásáig. Az egyetlen kritika talán annyi lehetne, hogy a beszélő csak magára koncentrálna, a nő érzéseiről, várakozásairól, döntéseinek hátteréről semmit sem tudunk meg.

Máshol ezek a versek talán egy külön ciklusban lennének, itt viszont elkeverednek a fentebb tárgyalt témákat érintő szövegek között, ahol egyébként van még egy szál, a szülők házasságának és válásának története. Ragyogó, az iménti verseket keményen a földre rántó, az álmodozó, szép jövőről képzelgő szeretők sorait a kegyetlen valósággal szembe-sítő cím a *Három piros kauflandos táska*, ami egyben a válástól megtörő gyerek szempontjait is felerősíti. Ezért volt kiváló ötlet a különböző témájú versek összekeverése, mert így párhuzamosan olvashatunk az elragadtatásról és a kegyetlenkedésről, a szeretők örömeiről és a megcsalt házastársak szenvedéséről, a pénzszorásról és nélkülözésről, ráadásul pedig a gyerekek kiszolgáltatottságáról, az ártatlanok fájdalmáról. Talán itt a leginkább szívbe markoló az alapkérdés: kik ők egymásnak? Kik a megcsaltak a házastársaiknak? Kik az új szerelem miatt elhagyott gyerekek a szüleiknek? Senki sem szeretne senkit bántani („egyikünk sem akarja / feláldozni otthoni, megszokott életét”, 69.), de aztán mindenki végzetesen sérül, és ez épp a felnőtt emlékeiben visszatérő gyerek szavaiból derül ki: „És én azért tanulok, teszem hozzá, és imádkozom is, hogyha nagy / leszek, ne váljak el attól, aki nekem a társam tesz” (208.). Mert a gyerek felnőtt, megházasodik, majd elválk, épp úgy, ahogy a szülei tették. Ez a körkörösség szorítja, fogja össze a kötet verseit egyg, Erdélyel, Szent Anna-tóval, körtefákkal, nagymamákkal, halottakkal és meg sem születtekkel, szállodákkal, eltaszított gyerekekkel, szép napsütéssel, gyönyörrel és kinnal, áru-lással, meneküléssel és örök visszatéréssel.